

yân-ı tağyîr olarak nitelendirilmekle beraber Şâfiîler'e göre bu bir beyân-ı tefsîrdir. Zira birincilere göre âm lafız kat'î, diğerlerine göre zannîdir.

4. *Beyân-ı Zarûret*. Açıklanmaya muhtaç bir hususun, esasen dil kuralları bakımından açıklama sayılamayacak bir yolla izahına beyân-ı zarûret adı verilir. Bu nevi açıklama dört yoldan biri ile gerçekleşir. Bunların başında, mantuk (söylenmiş) hükmünde olan meskûtün anh (söylenmemiş husus) gelir. Meselâ, "Ölen kişinin çocuğu yoksa ve ona anası ile babası mirasçı olmuşsa anasına üçte bir hisse düşer" (en-Nisâ 4/11) âyetinde, çocuğu olmayan bir kimseye yalnız ana ve babasının mirasçı olması halinde babaya ne kadar miras düşeceği meskûtün anhtir. Fakat bu mantuk hükmündedir, çünkü bunun üçte iki olduğu zaruri olarak anlaşılmaktadır.

5. *Beyân-ı Tebdîl*. Sonraki bir beyân ile önceki beyânın hükümlerinin kısmen veya tamamen kaldırılması demektir. Bu nevi beyâna "nesih" adı verilir.

Bu beşli ayırım Ebû'l-Usr el-Pezdevî ve onu takip eden Hanefî usulcülerin çoğunluğuna göredir. Debûsî ise beyân-ı takrîr, tağyîr, tefsîr ve tebdîl şeklinde dörtlü bir ayırım yapmış, istisnayı beyân-ı tağyîr ve şarta ta'liki beyân-ı tebdîl olarak nitelendirmiştir. Serahsî bu ayırımı benimsemekle beraber beyân-ı zarûreti ekleyerek onu beşli hale getirmiştir. Şu halde Debûsî ve Serahsî'nin ayırımlarında yer alan beyân-ı tağyîr ve beyân-ı tebdîl, Pezdevî ve çoğunluğun ayırımındaki beyân-ı tağyîri karşılamaktadır (M. Edib Sâlih'in eserinde ise bu hususla ilgili cümlede "beyân-ı tağyîri karşılamaktadır" deneceği yerde "beyân-ı tebdîli karşılamaktadır" şeklinde yer alan yazım hatası, kitabın yeni baskılarında da düzeltilmediğinden okuyucuyu yanıltabilmektedir, bk. *Tefsîrû'n-nuşûs*, 3. baskı, 1984, I, 31). Nesih gelince, Debûsî ve Serahsî'ye göre burada bir hükmün izhârı değil kaldırılması söz konusu olduğundan nesih bir beyân değildir. Bu yüzden işaret edildiği üzere onlara göre beyân-ı tebdîl nesihî değil hükmün şarta bağlanmasını ifade eder (Abdülazîz el-Buhârî, III, 106).

Günümüze ulaşan Hanefî usul eserlerinin ilki sayılabilecek olan Ebû Ali eş-Şâşî'nin (ö. 344/955) *el-Usûl*'ünde beyân şekilleri yedi çeşit olarak incelenmiştir. Bu esere hâşiyeye yazan Kenkühî'nin belirttiği üzere ( *Umdetü'l-havâşî*, s. 246), bunlardan beyân-ı hâl ve beyân-ı atf,

usulcülerin çoğunluğu tarafından beyân-ı zarûret içinde mütalaa edilmiştir. Diğer beş çeşit beyân ise yukarıda sözü edilen Pezdevî'nin taksimine aynen uymaktadır. Şâşî'den sonra gelen bir müellif olmasına ve beyân konusunu Şâfiî'nin açıklamalarını inceden inceye tenkit edecek ölçüde geniş ele almasına rağmen Cessâs'ın beyân şekillerini yerleşik terimlerle ifade etmeyişi dikkat çekicidir. Ayrıca bu şekillerin bazısında muhteva farklılığı da tesbit edilebilmektedir (bk. *el-Fuşûl fi'l-üşûl*, II, 22).

Beyân-ı zarûret dışındaki beyân çeşitlerinde "tıp ilmi" ve "fıkıh ilmi" terkiplerinde olduğu gibi bir cinsin kendi nevelerinden birine izâfe edilmesi söz konusudur. Beyân-ı zarûret terkibi ise bir şeyin sebebine izâfe edilmesi kabilindedir.

Beyân genelde sözle olmakla birlikte usulcülerin çoğunluğuna göre fiil hatta sükût ile de olabilir. Bu yönü ile beyân "tefsir"den ayrılır. Zira tefsir bir mânaya açık olarak delâlet eden lafızla olur. Diğer taraftan beyân "te'vil"den de kapsamlıdır. Çünkü te'vil ilk anda kendisiyle neyin kastedildiği anlaşılmayan söz hakkındaki açıklamayı ifade eder (*Mv.F*, VIII, 219-220). Nesih dışındaki beyân neveleri, nasların açıklanmasının yanı sıra kişilerin irade beyânlarının yorumlanması hakkında da söz konusu olur.

Beyânın ihtiyaç vaktinden sonraya terahirinin câiz olup olmadığı hususa, beyânın konusu olan mükellefiyete göre ayrı ayrı ele alınmış ve farklı görüşler ileri sürülmüştür (bk. *Mv.F*, VIII, 223-224; beyanla ilgili olarak ayrıca bk. AMEL; İRADE BEYÂNI).

#### BİBLİYOGRAFYA :

Şâfiî, *er-Risâle*, s. 21 vd.; Ebû Ali eş-Şâşî, *el-Uşûl*, Beyrut 1402/1982, s. 245-268; Cessâs, *el-Fuşûl fi'l-üşûl* (nşr. Uceyl Câsim Neşmî), Küveyt 1405/1985, II, 6-74; Pezdevî, *Kenzü'l-üşûl*, III, 104-163; Gazzâlî, *el-Müstaşfa*, I, 364-383; Fahreddin er-Râzî, *el-Maḥşûl*, I, 259-337; Âmidî, *el-İhkâm*, III, 22-47; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfü'l-esrâr*, III, 104-163; Bihârî, *Müsellemü's-sübât* (Bahrülülüm el-Leknevî, *Fevâtiḥu'r-raḥamût* içinde), Bulak 1324, II, 42-53; Şevkânî, *İrşâdü'l-fuhûl*, s. 172-175; Ali Himmet Berkî, *Hukuk Mantığı ve Tefsir*, Ankara 1948, s. 38-39, 44-46, 51-53, 59-67; Sava Paşa, *İslâm Hukuk Nazariyatı Hakkında Bir Etüd*, Ankara 1956, II, 149-153; Muhammed Feyzû'l-Hasan el-Kenkühî, *Umdetü'l-havâşî* (Ebû Ali eş-Şâşî, *el-Uşûl* içinde), Beyrut 1402/1982, s. 246-270; M. Edib Sâlih, *Tefsîrû'n-nuşûs fi'l-fıkhi'l-İslâmî*, Beyrut 1404/1984, I, 23-49; Bilmen, *Kamus*<sup>2</sup>, I, 95-98; *Mv.F*, VIII, 219-224.



#### el-BEYÂN

( البيان )

Bâbilîğin kurucusu

Mirza Ali Muhammed'in

(ö. 1266/1850)

Bâbil'er'ce kutsal sayılan eseri

(bk. BAHÂİLİK).

#### el-BEYÂN

( البيان )

Kâdî Ebû Bekir el-Bâkîllânî'nin

(ö. 403/1013)

mûcize konusunu

ayrıntılı bir şekilde ele aldığı eseri.

Tam adı *Kitâbü'l-Beyân 'ani'l-farḥ beyne'l-mu'cizat ve'l-kerâmât ve'l-ḥiyel ve'l-kehâne ve's-sihr ve'n-nâren-cât* olup genellikle Bâkîllânî'nin eserleri arasında sayılan *Fî'l-mu'cizat* adlı hacimli eserden günümüze intikal etmiş bir bölüm olarak kabul edilir (bk. BÂKİLLÂNİ). Müellifin yaşlılık döneminde kaleme aldığı sanılan *Uşûlü'l-fıkḥ* ve *Uşûlü'd-di-yânât* gibi bazı eserlerini bu kitabında anmış olmasından (s. 40, 61 ) hareketle bu eserinin de onun ileri yaşlarının bir ürünü olduğunu söylemek mümkündür. Kendisinin *el-Beyân*'ın giriş bölümünde yıllardan beri benzeri konularda teliflerde bulunduğunu belirtmesi de bu görüşü desteklemektedir.

Her ne kadar L. Massignon, muhtemelen *el-Beyân*'da yer alan bazı ifadelerle (bk. s. 56) dayanarak, Bâkîllânî'nin mûcize ve keramet konusuna dair böyle müstakil bir eser kaleme almasında Hallâc-ı Mansûr'da görülen bazı şaşırtıcı hallerin etkili olduğunu söylüyorsa da (bk. L. Massignon'dan naklen *el-Beyân*, nâşirin mukaddimesi, s. 13) Bâkîllânî *el-Beyân*'ın mukaddimesinde bu eserinin telif sebeplerini açıklarken böyle bir hususa yer vermemektedir. Müellifin burada verdiği bilgiye göre Mağribli bir Eş'arî grup kendisini ziyaret ederek yörenin ilmüne ve takvâsına saygı duyulan ünlü Eş'arî bilgini İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî'nin (ö. 386/996) kerameti inkâr ettiğini nakletmişler, kendisi de onlara, Kayrevânî'nin sahip olduğu ilmî otorite ve takvâ gereği böyle bir inkârda bulunamayacağını, bunun ya keramet olarak kabul edilmesi gereken bir olayla yahut da keramet izhar edecek durumda olmayan kişilerin iddialarının çürütülmesiyle ilgili

bir beyan olabileceğini söylemiştir. Uzun süreden beri mucize ve keramet konularında *cumhur*\*a muhalif görüşler ile sürenlere çeşitli eserlerinde cevap vermekte olduğunu ve bu hususta problemi bulunanların şimdiye kadar yazdıklarıyla yetineceklerini zannettiğini kaydeden Bâkîllânî, kendisine intikal eden bu vahim iddia karşısında fikrini değiştirerek mucizeye ve diğer olağan üstü olayları herkesin anlayabileceği bir şekilde ele alan, sağlam delillere dayalı muhtasar bir eser yazılması gerektiğine kanaat getirerek bunu gerçekleştirmek için de *el-Beyân*'ı kaleme aldığını belirtmektedir. Peygamberlerin vazife ve davetlerinin doğruluğunu, onların Allah tarafından görevlendirilmiş seçkin şahsiyetler olduklarını ispat eden mucizenin gerçek mahiyetini ortaya koyacak kapsamlı bir esere duyulan ihtiyaca bu şekilde dikkat çeken Bâkîllânî, bu konunun iyi bir şekilde anlatılabilmesi için öncelikle mucizenin, benzeri olağan üstü olaylardan farklı olan yönlerinin açıklanmasını gerekli görmektedir. Selef ulemâsının nübüvveti ispat konusunda mucizeye atfettikleri önem ve değeri, bu konuda öncelikle bilinmesi gereken noktalarla reddedilmesi icap eden görüşleri tam anlamıyla ortaya koymadan meselelerin anlaşılamayacağını belirten müellif, İslâm düşünce tarihi boyunca bu konuda farklı görüş sergileyen fırkaların iddialarının ancak bu yolla çürütülebileceğini savunmaktadır.

Bu mukaddimeden sonra dört bab ve bunların fasıllarından oluşan *el-Beyân*'ın incelenmesinden, neşre esas olan yazmanın eksik olduğu anlaşılmaktadır. Zira kütübe konulan ana başlık, bu eserde mucize yanında keramet, hiyel, kehanet, sihir ve nârecât (nîrencât, nîrenciyât: tılsım, büyü tuzak) konularının da işleneceğini göstermektedir. Ancak eserin yayımlanmış olan nüshasında keramete doğrudan temas edilmemekte, bu terim eserin bazı sayfalarında (meselâ bk. s. 3, 4, 5, 7, 48) dolaylı olarak geçmektedir. Neşredilen metnin son sayfasında da (s. 108), "Bundan sonra şeytanların varlığına dair deliller ve kehanetin mahiyeti ile kâhinlere ait haberler kısmı başlayacaktır" ifadesi yer aldığı halde sözü edilen konu işlenmeden metnin sona ermesi, eserin kehanet ve keramet bölümlerinin eksik olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu durumda Kâdî İyâz ve bazı çağdaş araştırmacıların Bâkîllânî'nin

eserleri arasında saydıkları *el-Kerâmât* adlı kitabın (bk. Kâdî İyâz, II, 601; Yûsuf İbîsh, IV/3, s. 228) *el-Beyân*'ın eksik olan bu bölümlerinden biri olduğu düşünülebilir.

*el-Beyân*'ın birinci babında (s. 8-36) genel olarak mucizenin tarifi, mahiyeti, özellik ve nitelikleri ele alınmaktadır. İkinci babda (s. 37-49) peygamberlerin mucize göstermelerini gerekli kılan hususların ve genel olarak mucizenin özellikleri konu edilmiştir. Müellife göre Allah'ın elçisi olduğunu söyleyen bir kişinin bu beyanının doğruluğunu ispat etmesi, beşeriyetin de sahte peygamberle hak peygamberi ayırt edebilmesi ancak nübüvvet iddiasında bulunan kişiden mucize zuhur etmesine bağlıdır. Üçüncü bab (s. 50-92) mucizenin imkânını ispatlamaya ve bu olayın diğer olağan üstü olaylarla mukayesesine ayrılmış bir bölüm izlenimi vermektedir. Bu bölümde müellif, *hârikulâde*\* kavramının anlaşılmasını sağlamak amacıyla tabiat devamlı surette gözlenen ve sürekli tekrarlanışından ötürü genelleştirilen "âdet" (tabiat kanunu) kavramını ele almakta, bunun zorunluluk ifade etmediğini, Allah tarafından her an değiştirilebileceğini anlatmaktadır (bk. HARK). Yine bu bölümde sihir, kehanet, şa'beze gibi olayların mahiyeti üzerinde de duran Bâkîllânî bu tür olayları başlıca iki kısma ayırmıştır. Birinci gruba, çeşitli aletler kullanmak suretiyle bir hadiseyi olduğunun dışında gösterme işlemleri dahil olup bunlar bir çeşit göz bağıklık, tahyil ve aldatmacadan ibarettir. Bâkîllânî, naslarda söz konusu edilen sihrî de ikinci grupta mütalaa eder; Kur'an-ı Kerim'de Hârût ve Mârût adlı iki meleğin anıldığı âyeti (el-Bakara 2/102) delil getirerek bu tür sihrin bir gerçeğinin bulunduğunu savunur. Sihrin tamamının bir hayal ve aldatmacadan ibaret olduğunu, bir gerçekliğinin bulunmadığını iddia edenlerin bu tür bir ayırma dikkat etmediklerine ve böylece de naslarda belirtilen hususlara ters düştüklerine dikkat çeken Bâkîllânî, Resûlullah'a karşı yapıldığı rivayet edilen çeşitli sihir hadiselerini de naklederek bu görüşünü güçlendirmeye çalışır.

Eserin son bölümünde (s. 93-108) mucizenin sihir ve benzeri olaylarla farklı tarafları açıklanmakta, bu tür olayları sırf mucizeyle karıştırılabileceği kaygısıyla inkâr edenlerin görüşleri eleştirilmekte ve mucizenin peygamber olmayan

bir şahıs tarafından gerçekleştirilmesinin imkânsızlığı ortaya konmaktadır.

*el-Beyân*, başlangıç dönemi kelâmcıların tarafından mucize konusunda telif edilip günümüze kadar ulaşabilen ilk eser olması, mucizeye farklı bir tanım ve yorum getirmiş bulunması, benzeri diğer olaylarla mukayesesini yapıp farklarını ortaya koymuş olması bakımından önemli bir kelâm kaynağıdır.

*el-Beyân*'ın günümüze kadar ulaşabilen tek yazma nüshası, Tübingen Üniversitesi Kütüphanesi'nde (nr. M a IV 93) bulunan muhtemelen hicrî VI. yüzyıla ait nüshadır (Weisweiller, II, 53-54; Fuat Sezgin bu yazmanın 695 tarihli olduğunu kaydetmektedir. Bk. GAS, I, 609). Eser, söz konusu yazma nüsha esas alınarak Richard McCarthy tarafından neşredilmiştir (Beyrut 1958, 36 + 181 + 27 sayfa). Nâşir eserin baş tarafında yazma nüshanın tanıtımını yaptıktan sonra eserin Bâkîllânî'ye nisbeti ve telif tarihi hakkındaki kanaatleriyle neşir sırasında uyguladığı metodu anlatmış, daha sonra da kitabın tahlilî bir özeti yapmıştır (bu özet "Analytical Summary" başlığı altında kitabın İngilizce giriş kısmında da bulunmaktadır). Ayrıca metnin sonuna eklediği notlar kısmında şahıs, kitap ve mezhep adlarıyla bazı terimler ve Kur'an âyetleri hakkında açıklayıcı ve tamamlayıcı bilgiler vermiş, bu konularla ilgili olarak İslâmî kaynaklardan da bol miktarda alıntılarda bulunmuştur (s. 109-136). Neşrin sonuna konulan çeşitli fihrist, kelime ve kavram indeksleri de eserden kolay bir şekilde faydalanmayı sağlamaktadır.

#### BİBLİYOGRAFYA :

- Bâkîllânî, *Kitâbü'l-Beyân* (nşr. Richard J. McCarthy), Beyrut 1958, nâşirin mukaddimesi, s. 11-36; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, II, 601; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 349; Sezgin, *GAS*, I, 609; Max Weisweiller, *Universitätsbibliothek Tübingen: Verzeichnis der arabischen Handschriften*, Leipzig 1930, II, 53-54; Selâhaddin el-Müneccid, "Kitâbü'l-Beyân 'ani'l-farq beyne'l-kerâmât ve'l-mu'cizât", *MMMA* (Kahire), IV/2 (1958), s. 351-353; Manuel Alonso Alonso, "Libros Y Revistas", *Andalus*, XXIV/1, Madrid 1959, s. 243-245; R. J. McCarthy, "al-Bâqîllânî's notion of Apologetic Miracle", *Studia Biblica et-Orientalia*, III (Analecta Biblica, 12), 1959, s. 247-256; a.m.f., "Bâkîllânî", *El<sup>2</sup>* (İng.), I, 958; R. Paret, "Miracle an Magic", *Isl.*, XXXV (1960), s. 151-153; Yusuf İbîsh, "Life and Works of al-Bâqîllânî", *IS*, IV/3 (1965), s. 228, 229, 235; Şerâfeddin Gölcük, "Bâkîllânî", *DİA*, IV, 531-535.

